

DISSERTATIO ACADEMICA,
ORIGINEM DICTIONIS
FIGURATÆ ET UTILITATEM,
EXPLICANS;

Quam,

Conf. Ampl. Fac. Philos. Åboëns.

Publico examini subjiciunt

JOH. HENR. FATTENBORG,
Hist. & Jur. Nat. Adjunct.

&

JOHANNES EDGREN,
Stip. Reg. Ostrobotnensis.

In Aud. Maj. die XVI. Junii MDCCCIIV.

Horis p. m. consuetis.

ABOÆ, typis FRENCKELLIANIS.

Initium dicendi dedit natura, initium artis obseruatio.

Quint.

PROOEMIUM.

Inter illa dicendi lumina, quæ ornatum orationi conciliant, principatum fere ad *Dictiones figuratas* a) vulgo deferri, omnibus in arte Rhetorica vel parum versatis notum est. Natura quidem ipsa, nec non necessitas inopia Linguarum coacta primum illas genuit b) & ad usum sermonis transtulit, longam autem illarum recensionem, quæ in omnibus fere libris rhetoricis occurrit, posteriorum in primis Græcorum jejunæ ac spinosæ debemus disciplinæ, qui cum jam eleganter dicere ac scribere nequirent, priorum auctorum egregia scri-

A

ptæ

---

a) Dispescere quidem solent rhetores has dicendi formas ita, ut duo eorum genera constituant; quorum alterum *Troporum* nomine distinctum, vocum a propria significatione in alienam cum virtute quadam immutatione effici dicant; alterum autem, *Figurarum* familiam complectens, apta quadam dictioñis conformatioñe, a simplici & vulgari sermone remota, contineri. Cum autem in hoc opusculo Academico, quale id cunque sit, quæ de utroque genere conjunctim valent a nobis breviter dicentur, communī nomine utrumque complecti eo minus dubitavimus, quo certius constat, alias quoque Auctores, eosque hac in arte longe præstantissimos, eandem rationem secutos suisse. Cfr. QUINT. Instit. Orat L. VIII. C. II. BLAIR's Vorlesung. über Rhetorik, II Th. XV. Vorlesung. HOME's Elements of Criticism, Vol. II. Chap. XX. Sect. VII.

b) CICERO de Orat. L. III. C. XXXVIII.

pta diligentius revolvere, omnes dicendi formulas a vulgari dictione vel paullulum recedentes avidius conquerere, illasque studiosius despescere & nominibus impositis distinguere inciperent. Et quamvis verum sit troporum figurarumque vim maximam esse non solum ad delectandum, verum etiam commovendum, nemo tamen inficias ibit, plerosque tam veteris quam recentioris ævi rhetores in iis multiplicandis, distinguendis ac definientibus tam multos fuisse ac prene morosos, ut haud pauci eorum qui animum ad eloquentiam applicare studerent, præceptis horum magistrorum decepti omnem fere dicendi laudem in iis quærendis, undique colligendis ac frequentandis ponerent, præcepti Horatiani immemores:

*Incepitis gravibus plerumque & magna professis
Purpureus, late qui splendeat, unus & alter
Assuitur pannus . . .
Sed nunc non erat bis locus c.)*

Atqui subtilior hujus rei disquisitio magnam præstat utilitatem. Quum enim troporum figurarumque usus, partim propriorum vocabulorum penuria, partim delectationis causa, aut vehementiores animi motus exprimendi gratia, ita frequentetur necesse fit, ut neque in sermonibus nostris neque in orationibus iis carere queamus; omnibus ad intelligendum patet, quam necessarium, quam utile sit veram eorum vim atque naturam penitus cognoscere, ut non solum apte & ad res ipsas accommodare iis uti, sed etiam in eorum interpretatione apud alios autores, (qua in re saepè, idque gravissime, peccatum

---

c) Hoc tamen ita accipi nolumus, ut nihil boni ex improbo isto rhetorum labore capi posse statuimus. Quanquam enim pteraque eorum hac in re præcepta externam tantum figurarum conformacionem spectent, non omni tamen utilitate caret eas velut acie instrutes oculis perlustrasse, quo facilius ex tota cohorte, quæ orationis aut levitatem aut gravitatem potissimum adjuvent, illas decerpere & suis locis ad usum applicare possumus.

catum est) prudenter ac seite versari discamus. Ut autem hunc habitum sibi acquirere possint elegantiæ studioi, fatis adjuventi illis haud quaquam suppeditat nomenclatura quædam troporum ac figurarum, cuius omnis vis ea in re tantum ineſt, ut numerum & nomina eorum recenseat, illos a se invicem distingue doceat, & ad summum exemplorum farragine congesta externam eorum formam oculis quasi subjiciat. Ad ipsa enim initia & fontes, unde emanent hæc orationis ornamenti, ascendendum est; atque cum magna eorum pars, naturæ humanæ, ejus affectibus & ipsi rerum rationi ortum suum debeat, diligentius observandum, quænam eorum singulis rebus & animi motibus exprimendis aptissima sint, quibus locis adhibenda, & qua ratione vis eorum in mentem humam agat & irrepat; quibus rebus efficitur, ut quælitis pigmentis floribusque nimium luxuriantibus reciliis decenti cultu vestita procedat oratio.

Sed quoniam de utilitate hujus doctrinæ plura disputare instituti ratio non permittat, proprius ad id, quod diligenteri examini subjicere constituimus, veniamus. Erit autem tota disputationis nostræ ratio bipartita: primum de *Origine* dictio[n]is figuratæ: deinde de *Utilitate* ejus singillatim dicemus.

§. 1.

Ut omnium rerum ad vitam cultiorem pertinenium cognitio ab exiguis profecta initiis ingenii usu atque exercitatione sensim crevit, sic etiam facultatis notiones rerum menti injectas, sensaque animi cogitatione informata lingue ministerio ac sermonis ope exprimendi ratio comparata fuit. Penitiam autem vocabulorum in prima humani generis infantia fuisse valde magnam, illarum gentium probant exempla, quæ nostris temporibus pristinam barbariem nondum exuerint ^{d)}.

A 2

Ne-

^{d)} Dignus est, qui hac in re segatur ISSLIN Geschichte der Menschheit, I Th. p. 315.

Neque hoc mirum. Quamdiu enim homines, ferarum more ventri tantum obedientes, horridam atque incuriosam transigunt ætatem, exigua sane rerum vitæ necessitatibus subvenientium copia opus habent, nec multum temporis studiique viribus earum & utilitatibus investigandis impendunt, ex quo facile intelligitur, illos in tanta rerum ignoratione, de inopia linguae sublevanda neque multum cogitare, neque ut cogitent singulare aliquod incitamentum habere. Ut autem prima feritate deposita major rerum multitudo iis innataerit, atque commodioris vitæ dulcedine capti & cupiditatum stimulis incitati plura benignissimæ naturæ dona in suas utilitates convertere didicerint, nec non frequentiori usu & diligentiori observatione eorum vires ac proprietates paullo curatius cognoverint, necesse habuerunt, nova vocabula ad res novas significandas fingere & de inopi lingua variis modis ditanda cogitare; quibus rebus factum est, ut crescente in dies rerum cognitione verborum quoque copia sensim augeretur. Cum vero vix fieri liceat, ut lingua quædam, verborum numero quamvis cœpissimæ, immensam rerum earumque propriatum multitudinem singulis ac propriis vocabulis æquare possit; quippe quoniam neque ingenio humano ea inest vis atque acumen, ut illis apte inveniendis sufficiat, neque memoriæ vel tenacissimæ tanta fides, ut inventa complecti ac tenere valeat; aliam viam eamque longe breviorem in hoc opere perficiendo ingressi sunt homines. Observarunt scilicet, non solum inopiam proprietorum vocabulorum levari, verum etiam negotium illa in immensum multiplicandi ad compendium conferri posse, si verba antea jam nota & proprio sensu usurpata, ad alias quoque res significandas transferrentur, & præfertim quidem ad illas, quibus ratio quædam cum iis intercederet rebus, quarum signa notæque antea jam fuerant. Sic certe *pes*, *radix*, *gemma*, *tabula*, *facere*, *cogere*, *in*, *infra*, *cum* & innumera alia id genus propter linguae inopiam &

proprietum vocabulorum defectum translatas invenerunt significaciones. Quod si nullum dubium sit, quin plura rerum physicarum nomina hac ratione formata sint, profecto idem multo magis de iis notandis ideis valet, quae sub sensu minime cadunt & quarum vis animo tantum comprehendendi ac percipi potest. Quamquam enim primigenias ac proprias omnium vocum significaciones, etymis earum jamjam deperditis & obsoletis, odorari atque eruere vix ac ne vix quidem semper liceat; pro certo tamen affirmare possumus, illa vox cabula tantum non omnia, quae interiores animi perceptiones, motus atque affectus exprimunt, quorum omni genitum a sensuum externorum vi longius remotum est, a principio rerum sensuum notas fuisse, deinde vero aut omnino ab earum ratione abstracta, aut immutatioē quadam translata ejusmodi obtinuisse significatus, qui sola intelligendi facultate, tenentur. Neque causa ab ipsa re longius abest. Primum enim sole clarior est, illas res, quae lentiri possunt, priores ad cognitionem hominum pervenisse & nomina accepisse; deinde, ut unum idemque vocabulum duas aut etiam plures res sub sensu cadentes exprimere valuit, sic etiam nihil facilius, nihil promptius ac paratius fuit, cum formae animo conceptae exprimerentur, quam ex ipsis vocabulis, quae antea jam rerum sensuum notae erant ac signa, illa deponere ac mutuare, quibus ejusmodi res significabantur, quae similitudine aut alia qualicunque ratione cum novis ideis exprimendis aut re vera conjunctae erant, aut, quod inventorum erat judicium & imaginationis vis, ita esse credebantur; quae verborum significaciones, civitate aliquando donatae & consuetudine ad sermonis usum applicatae vim suam atque dignitatem postea ita retinuerunt, ut novae & propriæ voices, quae in earum locum substituerentur, ne tum quidem excogitatae sint, cum major perspicuitas & accurasier dicendi ratio tale quid postulare videatur, Quam multæ autem & fere innumeræ dictiones præsertim

serim tropicæ ab hoc fonte in sermonem humanum redundaverint, quis est qui non intelligat? Quoties enim novo vocabulo ad novam ideam enuntiandam opus eset, aut ad similitudinem aut conjunctionem rerum verbis propriis jam expressarum cum re significanda se contulerunt, & ex ista ratione vetus signum, immutata tantum forma, rei novæ impoſuerunt. Exempla hujus generis sunt, cum *ingenium acutum, mentem sagacem, virtutem præclaram, consilium callidum, animo concipere, fœdus frangere, rem enucleare & alia his similia dicimus*, quæ ita comparata sunt, ut verbis propriis vix significari possint.

§ 2.

Hacenus de illorum significationum ac verborum immutatorum origine disputavimus, quæ proprietatum inopia nata necessitas ipsa celebravit. Nunc autem, quoniam illa neque unica, neque præcipua, neque semper prima dictionis figuræ fuerit causa atque scaturigo, alios investigare oportet fontes, unde haec dicendi formulæ ortum duxerint. Primum igitur monebimus, istam rationem, qua natura ipsas res inter se arctius conjunxit atque copulavit, tantam vim in animo humano habere, ut quoties aliquid in mentem nostram sese insinuet, statim etiam conjuncti imago illud comitari soleat. Plenrumque quippe accedit, ut aut causa rei cuiusdam & effectus, aut antecedens & quod illud consequitur, aut totum & pars, aut genus & forma, aut similitudo & differentia, aut conjunctio & repugnantia, aut alia his similia, nec non quæ in harum rerum genere sunt contraria, menti insinuari obvertantur; qua idearum, ut philosophi loquuntur, associatione, nibil frequentius esse sua cujusque comprobat experientia. Deinde quo minus culti & politi sint homines, & imprimitis quo longius a naturæ cognitione absint, hoc major est sensuum

suum vis, & tanto vehementius rerum externarum species in animos eorum agunt. Quamdiu ad diligentiores animi intentionem assueti non sint, omnia ad sensus referre amant, & omnes quas sibi formant rerum notiones sensuum vi subjectae sunt. Huc accedit, quod imaginandi facultas, cuius vis tanta est, ut illos etiam qui in cogitando exercitatisimi sunt interdum deturbet & de statu disjiciat, in iis imprimis versatur rebus quae sensus suavitate quadam demulcent, atque in illis vel maxime delectatur. In oblectamentis ei certe est plures rerum imagines insimul representare & in mentem infundere; quare ei, quod cujusque rei proprium est, diu non immoratur, nec in re nuda & simplici consistit, sed illa mox circumvolitat partes, quae aliarum quoque rerum species cum voluptatis quadam sensu animo conipiciendas praebent. Quae cum ita sint, ex illis magnum figuratarum dictionum numerum originem suam ducere, nemo est quin videat. Cum enim rem quandam, aut formam animo conceptam, nomine proprio carentem, exprimere atque novum ejus signum fingere vellent qui primi vocabula invenerunt, animo eorum similitudo quaedam aut alia ratio alicujus rei antea notae ac denominatae cum delectatione quadam se obtulit, atque suum nomen in auxilium novam rem significandi sponte praebuit, quod quo magis ad sensuum extenorū captum fuit accommodatum, & si de primis temporibus cogitemus, ad rudium hominum, quales in initio omnes fuisse constat, imaginandi rationem aptum, eo majore cum voluptate receptum fuit, & ad usum sermonis translatum. Neque non in eadem rerum ratione causia latere videtur, cur figuratis vocabulis, licet proprium copia non defit, frequenter utemur. Eadem enim idearum associatione, eademque similitudinis comprehensio delectatione, nee non imaginationis vi omnia ad sensus referente animus a simplece rerum ratione confusa randa abstractus, iis tandem proprietatis, quibus conjunctio quaedam cum aliis rebus

rebus intercedat, ita adhæret, ut proprium nomen aversatus translato uti malit e). Hinc innumeræ Metaphoricae, Metonymicæ, Synecdochicæ & permulta alia imprimis tropicæ extiterunt dictiones, quæ vix linguarum inopiaz & vulgarium vocum defectui ortum referunt acceptum, sed pro cuiusque ingenii vi ad usum sermonis translate fuerunt, & quarum copia tantum in dies augeri potest, quantum rerum varietas atque imaginationis vis immensa est f).

§. 3.

Sed ad has omnes res dictionibns figuratis ortum dederunt alia accedit ratio, quæ in affectuum vi inest, quibus natura ipsa postremas in linguae uia moderando partes haud quaquam tribuerit. Quemadmodum enim diverso oris vultu, vocis sonu & toto denique corporis gestu singulos fere animi motus

e) Sic BLAIR l. c. rationem hujus rei explicat. "Die Einbildungskraft fühlt sich geneigter auf einer dieser ihr willkommenen Nebenstände der Hauptbegriff zu verweilen, und bedient sich daher, statt von der eigentlichen Benennung der auszudrückenden Hauptidee Gebrauch zu machen, dafür lieber des Namens jener verwandten Nebenidee, wenn gleich die Sache, von welcher die Rede ist, sich durch einen eigenthümlicheren und wohlbekannten Ausdruck bezeichnen lässt.

f) Talia sunt illa VIRGILII Æn. II. *campos salis ære rubeant:* HORATII L. I. Od. IX. *donec virenti canities abeant:* MARTIALIS L. IV. Epigramm. LX. *nullo fata loco possis excludere cum mors:* VENERIT, in medio Tibure Sardinia est: & CICERONIS pro L. Sulla c. XI. *urbem hanc, lumen gentium, arcem regum ac nationum exterrarum, quinque hominum pana redemi;* (ubi *campus salis* dicitur pro mari, *æs* pro nave ærata virentis pro juveni, *canities* pro senectute, *Sardinia* pro quovis loco infalubri &c.) & alia his similia dicendi formæ, quarum ope, ut quisque ingenio est promptior, ita orationem non solum elegantissime distinguere ac illustrate, verum etiam aptissime gravem ac sepiosam reddere valet.

motus exprimere solemus g), sic etiam iidem animi affectus suis quique utuntur vocabulis ac verborum significationibus. Tam sociata est concordia inter affectuum pulsus & resonantes linguae voces, ut quoties naturae instinctui pareamus, talia quosque mentis sensus sequantur vocabula, quæ non solum tono, sed etiam significatione ipsa cum eorum fervore congruant. Quam autem is imprimis in affectibus insit impetus, ut rationis imperio sibi arrogato omnem animi vim ab ejus obsequio longius removeant & sensuum fervidiorum potentati subjiciant, aliter fieri non potest, quam ut ipsa quoque verba, quæ animi motuum sunt signa, tali habitu induant, qui proxime ad sensuum captum accommodatus sit, atque ut sensus quasi habeat oratio efficiat. Quare, cum figuratum dicendi genus in simplici & vulgari sermone, ubi nulla adsit mentis commotio, adhibetur, tum maxime illud in oratione incitata, natura ipsa copiam ejus sponte præbente, frequenter. Hinc plerumque accidit, ut qui affectibus æstuantes & vehementiori mentis impetu acti in verba erumpant, vocabulis propriis ac vulgaribus dicendi formulis spretis translata atque figurata congerant, rem supra fidem augeant aut minuant, interdum interrogant, mox exclament & obsecrant, nonnunquam in media orationis contentione velut ex inopinato consistant & quæ dicenda sint reticeant, aut eadem verba plus

B

semel

g) Eleganter, ut solet, hac de re disserit CICERO, L. III. c. LVII. de Orat. *Omnis motus animi suum quendam a natura habet vultum & sonum & gestum: totumque corpus hominis, & omnis ejus vultus, omnesque voces, ut nervi in fidibus, ita sonant ut a motu animi quoque sunt pulsæ. Nam, voces ut chordæ sunt intentæ, quæ ad quemque tantum respondeant; acuta, gravis, cœta, tarda, magna, parva.* Et HORATIUS in Art. Poët.

*Format enim natura prius nos intus ad omnem
Fortunarum habitum; juvat aut impellit ad iram,
Aut ad humum mœrore gravi dedit & angit;
Post effert animi motus interprete lingua.*

semel iterata repeatant, modo sibimet ipsi respondeant, modo alios loquentes inducant & spiritum vitamque etiam rebus inanimis tribuant, saepe prima in finem conjicant aut primis ultima preponant, tum concinna brevitate rerum ambitum contrahant, tum diffusiori circumscriptione earum vim amplificant & exaggerent, tum dissimulent, dubitent, corrigant, atque ut totam rem verbo absolvam, omnes fere illas dicendi formas adhibeant, quas rhetorum ars figuratas proprio nomine vocavit b).

§. 4.

b) Horum generum exempla cum in sermone quotidiano & apud omnes praelertim oratores & poetas occurrunt permulta, tum imprimis iis abundant Orationes CICERONIS in Catilinam; quem gravissimum scelus anhelantem, in principio Orationis I:iae, vehementiore ira, dolore & patriæ ac totius imperii Romani amore concitatus & omnino inflammatus hic unus omnium Romanorum facile eloquentissimus ita alloquitur: *Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? quanidiu etiam furor iste tuus nos eludet? quem ad finam effrenata tua fesse jactabit audacia? Nihilne temor populi, nihil concursus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi Senatus locus, nihil horum ora vultusque moverunt? patere tua consilia non sentis? constrictam jam omnium horum conscientia teneri conjurationem tuam non vides? Quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid consiliis ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris? O tempora! O mores! . . . Hic tamen vivit. Vivit? immo vero etiam in senatum venit &c. Mox Cap. VI. Exire ex urbe consul hostem jubet. Interrogas me, num in exilium? non jubeo; sed si me consulis, iuvadeo. . . . Quæ nota domesticæ turpitudinis non inusta vita tuæ est? . . . Cui adolescentulo non aut ad audaciam ferrum, aut ad libidinem faciem pratulisti? Deinde Cap. VII. Quæ (patria) tecum, Catilina, & quodammodo tacita loquitur. Nullum aliquot jam annos facinus exsuffit nisi per te: nullum flagitium sine te &c. Et Cap. XI. Etenim si mecum patria, quæ mihi vita mea est carior, loquatur: M. Tulle quid agis? Tunc eum, quem esse hostem compseristi . . . exire patieris, ut a te non emisus ex urbe, sed immissus in urbem esse videatur? . . . An cum bello vastabitur*

§. 4.

Ex his autem omnibus quæ a nobis de origine troporum ac figurarum hactenus dicta sunt, causam quoque erue-re licet, cur imprimis barbararum gentium linguae harum di-
gionum copia tantum abundant, & rerum rationes exprimen-das verborum colore quasi pingant & sensuum vi subjiciant.
Penuria quippe propriorum vocabulorum in infantia linguarum
naturali valde magna est, & necessitas etiam major paucis il-

B 2

lis

*Italia, vexabuntur urbes, testa ardebunt, tum te non existimas
invidiae incendio conflagraturum?* Falsum dolorem simulans Sinon
his tamen verbis querit:

— — — *Hinc semper Ulixes
Criminibus terrere novis; hinc spargere voces
In vulnus ambiguas, & querere conscius arma.
Nec requievit enim, donec Calchante ministro . . .
Sed quid ego hac autem nequicquam ingrata revollo?
Quidve moror?*

VIRG. Aen. II.

Pyramus desiderio Thisbes contristatus primum illam mortuam, tum
leones ita affatur:

— — — *Ego te miseranda perenni,
— — — — —
— — — *Nostrum divellite corpus
Et scelerata fero consumite viscera morsu
O! quicunque sub hac habitatis rupe leones.**

OVID. Metamorph. L. IV. F. IV.

Sed plura conquirere exempla necesse non habeo. Quis enim in
laudatis Tullii, Maronis & Nasonis versibus plures hujusmodi di-
cendi formas, utpote metaphoras, metonymias, exclamations, in-
terrogationes, responsiones, apostropheas, prolepopoeias
& alia his similia non agnoscet? Unde omnibus jam patere arbit-
traverim, usu dictioris figuræ, cum vehementioribus animi moti-
bus concitat ad dicendum accedimus, nihil ad ingenium nostrum
esse convenientius, nihil ad delectationem svavius, nihilque ad
commovendum aptius.

lis, quæ præsto sunt, plures significatus tribuendi. Sensuum vis, ut supra jam commoravimus, in rudium mentibus fortior est, atque rerum externarum imagines eo vehementius in animos eorum irrumpunt, quo paucior illarum numerus cogitandi ac sentiendi vim diffundat & distrahat. Affectus quoque eorum hominum, quorum mentes politioris disciplinae humanitas nondum mitigatione, vehementissimi sunt, & imaginandi facultas audacissima; quibus omnibus rebus lingua ita adiiciatur & quasi tingatur necesse est, ut ad sensuum vim non possit non componi, & hujusmodi tantum voces ac significations probet & usu recipiat, quæ plurium rerum imaginibus animum simul perfundunt.

Hæc de origine troporum & figurarum dicta sunt. Sed antea quam ad *Utilitatem* eorum explicandam progrediamur, paucis demonstrabimus, qua ratione ipsa eloquendi ars atque disciplina illos soviste & in clariorem lucem protulisse dicitur. Quemadmodum igitur permulta res, quarum initium patefecit natura, arte humana & ingenii exercitatione quodammodo auctæ ac perfectæ sunt, sic etjam in sermone humano troporum ac figurarum usu ditando, amplificando & exornando factum est. Quum enim homines, statim fere ac vitæ societatem iniissent, quantam vim ad rudes agrestesque mentes leniendas haberet comtior sermonis usus, observarent & præsertim illi, quibus natura erectiores præ ceteris animos, eminentiores ingenii dotes & singularem quandam alios præstandi cupiditatem ingeneraverat, diu nescii esse nequient, homines non solum armis verum etiam linguis vinci posse; ex rudi & impolita loquendi consuetudine, Poëtarum imprimis & Oratorum studio, sensim enatum est facetum illud, urbanum grave ac copiosum dicendi genus, quod non solum ad delectandum, verum etjam commovendum ac persuadendum maximam vim habet. Præpostere autem certe ille ageret, qui artem hac in re naturam & congenitam qua-

quasi animi vim prævisse cogitaret. Longe enim ante ipsam disciplinam bene dicendi inventam ornate locuti sunt quibus benignior contigis et ingenii vena, & postea demum tempore ars illa reddere incepit præcepta, quæ a natura primum didicerat. Sed quorsum hæc? ut melius intelligatur, lumina illa dicendi, quæ troporum ac figurarum nominibus appellare solemus, haudquaquam ex earum rerum genere esse, quarum origo potius ingeniosorum hominum arti, quam naturæ vi adscribenda sit ^{z)}). Quemadmodum autem, ut jam a nobis dictum est, quæ natura, menti lumen præferens, inchoavit, nonnunquam ars humana perfecit & ampliavit, eodem modo sollertia imprimis Rhetorum attentio, ad illas applicata verborum formas & sententiarum conformatio[n]es, quæ orationem faciunt, aut sono & sensu aures animosque delectante svaviorem, aut copia rem ipsam exaggerante & amplificante graviorem; & diligentior eorum investigandi industria, quid in rerum ratione simile sit & coniunctum, quid discrepans & disjunctum, quibus vocibus singulos animi motus sensusque aptissime exprimantur & quæ sunt cetera, hæc inquam Rhei-

B 3

torum

- i) Licet igitur figuratæ dictiones a propriis dicendi formis longius recedant & a simplici loquendi usu remotæ videantur, nihil tamen nature minus repugnare potest. Praeterea igitur BLAIR l. c. *Die Figuren sind keine Erfindungen der Schule, oder bloße Hülfsmittel der Kunst; sondern der gemeine Man und der Unglehrte bedienen sich derselben nicht minder oft als der Gelehrte und der Sprachkener. Wenn die Einbildungskraft der ersten in lebhafte Bewegung gesetzt, oder ihre Leidenschaften gereizt worden, so ergiebt sich ihr Sprache in einen solchen Strom der nachdrucksvollsten figürlichen Ausdrücke, als mer immer der geschickteste Redekünstler in einem solchem Falle anzubringen im Stande seyn würde . . . Die Natur selbst lehrt uns der Gebrauch der Figuren, und es fehlt nicht an Menschen, die gleich Moliere's Jourdain, der vierzig Jahr Prose gesprochen hatte, ohne es zu wissen, sich schicklichern Metaphern bedienen; wenn sie schon von dem, was ein Metapher heißt, nie ein Sylbe gehört haben.*

torum industria multos tropos ac figuræ in lucem protraxit, numerum eorum valde auxit, ad utrum frequentiorem transstulit & nominis dignitatem celebravit.

§. 5.

In initio Disputationis a nobis demonstratum est, quomodo propriorum vocabulorum defectus verbis mutatis ortum dare potuerit. Quare, cum de eorum *Utilitate* nunc dicendum sit, ordinis ratio postulare videtur, ut inter illa commoda, quæ in sermonem humanum eorum usu redundaverunt, primum locum concedamus copiæ istre significationum & novarum quasi vocum, quæ translatarum ope & auxilio parata, linguarum inopiam sublevat, & parcam verborum penum ita auget, ut difficultatem res sensaque animi exprimendi semper quadamtenus minuat, & interdum omnino tollat. Non est quod hac in re longiores simus, qua nihil manifestius esse potest etiam illis, qui aliarum linguarum imperiti ad vernaculaum animum aerius intendunt. Quis enim non intelligit, quam multum adjumenti nobis prælet verborum mutatorum usus, cum in iis rebus significandis, quæ sub sensuum aciem cadunt, tum in illis potissimum formis articulate exprimendis, quæ animo tantum concipiuntur: quarum ratio ita comparata est, ut sine auxilio eorum, saltim ut linguae nunc sunt & possunt hominum memoriam fuerunt, vix ob propriorum defectum explicari & aliorum intelligentiae subjici posset? Horum desitutæ adjumento, mutæ fane esent plerique mentis perceptiones, animi motus sensusque nulla voce emisi mortalia gravius angerent pectora, ad humum gravi mœrore deductus malum venis nequicquam alcret, & cui felicia contigissent fata somentum dolori ejus admovere nequit. Sed permulsum quo que memoria huic compendio debet. Nam, ut taceam vix fieri posse, ut totidem vocabula ingenium humanum fingere valeat atque res exprimendæ reperiatur, haudquaquam memoria,

moria, si excogitari possent, gravi huic oneri ferendo & si-
deliter servando par esset. Quod si quis nobis objiciat, si-
gnificatum multitudinem eandem semper manere, atque idem
negotium memorie facescere, veram verborum translatorum
vim atque rationem vix percipere videtur. Cum enim semper
fere ita comparatum sit, ut similitudo aut alia quedam ra-
tio illas conjungat res, quibus unum idemque nomen adje-
ctum sit, facillimum certe est, ex propria vocis ejusdam li-
gnificatione translatas deducere & memorie vi comprehendere;
quod negotium eo magis levatur & promptius conficitur,
quo majore cum voluptate mens & imaginandi facultas ex u-
nius rei angustiis emissa in latissimo rerum similiūm campo
simul expatiari & vagari solet.

Ut autem veste utimur tum frigoris dēpellendi causa,
tum ad cultum & ornatum *k)*, sic quoque dictionibus figuratis
non solum verborum penum augemus, verum etiam miram
orationi conciliamus *svavitatem*, *copiam* & *gravitatem*, unde
illud conficitur *ornatum* dicendi genus, quod æque sensus &
animos delectat. Cum enim in natura nostra possum fit, ut
plurium rerum similitudine, aut alia earum ratione menti vel-
ut ex inopinato oblata misifice deletemur, facile intelligitur,
nihil in sermone humano majorem tropis habere svavitatis
commendationem, qui plures rerum imagines undique col-
lectas uno velut complexu continent. Quemadmodum igitur
perspicuitati imprimis proslunt verba propria *I)*, ita svavita-
ser-

k) CICERO de Orat. I. c:

- I) Sæpius tamen verba mutata perspicuitatem quoque dictionis adju-
vant. Cum enim permultæ res aut formæ in animo informatæ,
ex plurium videlicet rerum attributis composite, ita complicate
sint & confusa, ut propriorum verborum vis, teneriores saltim ea-
rum colores & conjunctas cum aliis rebus appendices (*les nuances*)
exprimere non valeat; negari vix potest, quin translata proprio-
rum vice & officio nonnunquam melius fungantur; ut taceam, fe-*

serviunt translatæ; quippe quoniam rei exprimendæ aliarum quoque rerum appingunt pulchritudines, & varios inducunt colores, qui cum intellectui satisfaciunt¹, tum gratum imaginationi pabulum præbent & sensus voluptate perfundunt. Eadem etiam est figurarum ratio, que aut sono, aut sensu aures animosque delectant. Svakiter enim interdum sonant verba in eodem circuitu, aut similiter desinencia *m*), aut pluries repetita *n*), nonaunquam inversus dictorum ordo *o*), levius litterarum mutatio *p*), derivatorum enumeratio *q*), ejusdem

re omnium rerum rationes in clariori luce animo oblatum iri, si eismodi vocibus illas exprimere licet, quæ non magis ad intellectus quam sensuum captum accommodata esent. Ita se certe habet cum v. c. *aura popularis, honor, ferrum, palma, cetera, dicuntur pro favore populi, magistratu, gladio, præmio;* quæ vocabula translatæ notionem inconstantia, decoris & gloriae cum magistratu conjunctæ, facti ensis materiæ, & rei ipsius in præmium dææ in animo simul imprimunt; eaque omnia ita signant, ut non solum caput rei clarius splendeat, verum etiam attributa ejus & adjuncta emicant, & brevitati orationis quodammodo consuluntur.

m) Hujus formæ sunt CICERONIS Orat. in Cat. "Quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid consilii ceperis, quem nostrum iugorare arbitraris? Et in Orat. II. Abiit, excessit, evasit erupit: ubi etiam est Gradatio.

n) Sic apud CICERONEM l. c. Senatus hæc intelligit, consul videt: hic tamen vivit. Vivit! immo vero etiam in senatum venit. Et VIRGIL. Eclog. VIII.

Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error!

o) Exemplum est apud PLIN. Epist. VI. L. XI. Liberti mei non idem, quod ego, bibunt; sed idem ego, quod liberti. Et OVID. Amor. L. XI. Quod sequitur, fugio; quod fugit, ipse sequor.

p) Tale est illud CICERONIS Orat. I. in Cat. Tunc - hostem -- exire patieris, ut abs te non emisus ex urbe, sed immisus in urbem esse videtur. Et TERENT. Eunuch. Act. II. Sc. II.

Video sentum, squalidum, ægrum, pannis annisque obsitum.

q) Nobile exemplum existat apud VIRG. Æn. III.

Hic

dem nominis aut verbi casibus personis & temporibus variatis iteratio *v*) (de latina enim lingua imprimis loquimur) jucunda est, & saepe multum habet delectationis contraria opponere contrariis *s*), disjuncta conjungere *t*), & longiori verborum circumscriptione rem exprimere *u*). Multa igitur ad savitatem orationis conferunt dictiones figuratae, sed in copia ita regnant,

C

*Hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris,
Et natū natorum, & qui nascuntur ab illis.*

CICERO in Orat. Phill. II. Non traxabo illum ut consulem: ne ille quidem me ut Consularem.

r) Hoc genere frequentius utitur CICERO v. c. in Off. L. III. Nunquam se minus otiosum esse, quam cum otiosus. Orat. pro Mil. Sed tamen ex omnibus præmiis virtutis, si eset habenda ratio præmiorum, amplissimum esse præmium gloriam. Usu vulgati sunt quoque HESIODI versus:

*Καὶ νεραμένος νεραμέτη ποτεῖ, καὶ τέκτους τέκτων,
Καὶ πτωχὸς πτωχῷ φθονέει, καὶ αἰδός αἰδοφ.*

Et HOMERL Od. η. v. 120.

*Οὐχην ἐπ' ὄγχην γηράσκει, μῆλον δὲ πί μηλω,
Αυταρε ἐπὶ σαφύλῃ σαφύλῃ, σῦκον δὲ πί συκω.*

s) Nobilissima est hæc figura, & sua sponte numerose cadens, quare frequenter illam usurpant melioris notæ auctores. CIC. Orat. IV. in Verrem. Conferte hanc pacem cum illo bello; hujus pratoris adventum cum illius imperatoris victoria; hujus cohortem impuram cum illius exercitu invicto; hujus libidines cum illius continentia. Ab illo qui cepit, conditas; ab hoc, qui constitutas accepit, captas dicetis Syracusas.

t) CIC. Orat. I. in Cat. Cum tacent, clamant. Et in Divin. Etiam tacent, satis dicunt. VIRG. En. VII.

*Num capti potuere capi? num incensa cremavit
Troja viros?*

u) Magnam vim hæc habet figura ad res foedas, turpes, atroces &c. mitigandas & leniendas. CIC. in Orat. pro Mil. Fecerunt id servi Milonis, neque imperante, neque sciente, neque præsente domino, quod suos quisque servos in tali re facere voluiset.

regnant, ut, illis de gradu suo dejectis & sermonis usu expulsis, omnem quoque ejus laudem fere concidisse & ubertimos fontes præclusos putas. Copia enim, ut præcipere solent artis rhetoricae magistri, quantum quidem ad tropos & figuræ attinet, imprimis in commutatione verborum & frequantione cernitur; quarum illa conficitur, si eandem rem mutatis vocibus & locutionibus, hæc autem vocabulorum & phrasium id m fere valentium congerie & coacervatione, exprimimus. Si autem in hac re perficienda auxilium a dictiōnibus figuratis nobis denegatum esset, si ad earum dīvitias confugere non liceret, qui fieri potest, ut verba commutemus, ut loquendi modos variemus, ut singula orationis membra & ambitus novo habitu vestitos iterum iterumque, si ita fieri oporteat, cum declamatione & novitatis specie enuntiemus, verbo dicam, ut illam dicendi varietatem, quæ satietati occurrit, animos relicit & saepē verborum constructionem rotundam efficit & numerosam, comparēmus? Cum vero hac verborum copia & variatione dicta usu quotidiana nimis trita & publica cum requisitoribus & splendidioribus commutare, res vulgares, fœdas, tristes cultu solenniori, elegantiori & candidiori induatas mitigare, totamque orationis vim augere & exaggerare; illa quoque ex figuris enascitur sīli virtus, quam gravitatem appellare solitus. Denique quoniam omnes res, ut plus semel a nobis jam dictum est, sensu vi subjiciunt dictiones figuratae, tam validum ad animos commovendos & affectus excitandos præbent auxilium, ut, usu earum sublato, omnis fere eloquentiae laus & poëeos honor decusque intereat. Sed hæc haſte-
nas. Judicent alij an præcepto obsequentes fuerimus HORATII;

*Sumite materiam vestris, qui scribitis, æquam
Viribus, & versate diu, quid ferre recusent,
Quid valeant humeri.*

